

Το Δημογραφικό Πρόβλημα

Μια ωρολογιακή βόμβα στα θεμέλια της Ελληνικής Κοινωνίας και Οικονομίας

Δρ. Γεώργιος Γαλυφιανάκης

Αναπληρωτής Καθηγητής Χρηματοοικονομικής
Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής
Σχολή Επιστημών Διοίκησης και Οικονομίας
Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο
Email: galifianakis@hmu.gr
Τηλ: 2810379676

Στο 8ο Συνέδριο Βιωσιμότητας για τη ΝΑ Ευρώπη και τη Μεσόγειο, το οποίο διοργανώθηκε από το Economist Impact SE Europe Events, προσδιορίστηκε το Δημογραφικό πρόβλημα ως ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που θα επηρεάσουν σημαντικά το μέλλον όλου του πλανήτη.

Στη χώρα μας το δημογραφικό είναι το μεγαλύτερο με διαφορά πρόβλημα που αντιμετωπίζει η χώρα μας καθώς έχει αντίκτυπο σε πολλούς τομείς της κοινωνίας και της οικονομίας. Από το 2011 και μετά ο πληθυσμός της Ελλάδος μειώνεται ενώ ταυτοχρόνως γερνάει με δραματικές επιπτώσεις για την κοινωνία, την οικονομία και την ευημερία των πολιτών. Το γενικότερο φαινόμενο της υπογεννητικότητας, της μείωσης και της γήρανσης του πληθυσμού έχει πάρει διαστάσεις επιδημίας σε όλη την Ευρωπαϊκή ήπειρο.

Ο πληθυσμός της χώρας μας, σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού του 2021 και την Ελληνική Στατιστική Αρχή, ανέρχεται σε 10.482.487 κατοίκους μειωμένος κατά 400.000 περίπου σε σχέση με το 2011. Επανήλθαμε περίπου στα επίπεδα πληθυσμού του 1991 όπου με την τότε απογραφή ο πληθυσμός

της χώρας ήταν 10.259.00. Με μια πιο προσεκτική ματιά στα στατιστικά στοιχεία παρατηρούμε ότι ενώ είμαστε στα ίδια περίπου επίπεδα με το 1991 ωστόσο ο πληθυσμός της χώρας γερνάει. Τα άτομα ηλικίας άνω των 65 ετών αποτελούν σήμερα το 23% του πληθυσμού (2.388.506 κάτοικοι) ενώ το 1991 ήταν μόλις το 13% (1.404.352 κάτοικοι). Αν ανατρέξουμε σε ακόμα παλαιότερα στοιχεία το ποσοστό αυτό το 1961 ήταν μόλις 8%. Θα λέγαμε ότι κυριολεκτικά αποτελούμε χώρα της «Γηραιάς Ηπείρου» με αυξανόμενο γηραιό πληθυσμό.

Οι οιωνοί δυστυχώς για τη χώρα μας δεν είναι ευνοϊκοί. Ο πληθυσμός της χώρας αναμένεται να μειωθεί σε 8 εκ. ως το 2050 ενώ το 35% των πολιτών θα υπερβαίνει τα 65 έτη, μια μείωση του πληθυσμού κατά 2,5 εκατ. ή 24% σε σχέση με το 2021, με ταυτόχρονη επιδείνωση της ηλικιακής δομής του πληθυσμού.

Βασική αιτία της μείωσης του πληθυσμού αποτελεί κυρίως η υπογεννητικότητα. Ο δείκτης γεννητικότητας παραμένει κάτω από το όριο αναπλήρωσης των γενεών που προσδιορίζεται

σε 2,1 παιδιά. Στην Ελλάδα ο δείκτης αυτός είναι μόλις 1,3 από τους χαμηλότερους στην Ευρώπη. Η υπογεννητικότητα σε συνδυασμό με την αύξηση του προσδόκιμου ζωής δημιουργεί, όπως προαναφέραμε, μια κοινωνία γερόντων. Το μεγαλύτερο πρόβλημα υπογεννητικότητας στην Ελλάδα παρουσιάζεται σε ακριτικά μέρη, σε νησιά και ορεινές ημιαστικές περιοχές. Στις περιοχές αυτές παρουσιάζεται έλλειψη κυρίως υπηρεσιών υγείας αλλά και έλλειψη δομών φροντίδας και στήριξης των οικογενειών.

Αν στα παραπάνω συμπεριλάβουμε ευρύτερα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα που αφορούν σε όλη την επικράτεια, όπως τη δυσκολία ανεύρεσης εργασίας, τους χαμηλούς μισθούς, την επιδείνωση της αγοραστικής δύναμης των εισοδημάτων λόγω ακρίβειας και πληθωρισμού και το έντονο στεγαστικό πρόβλημα, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το οικονομικό ζήτημα έχει κυρίαρχη θέση μεταξύ άλλων παραγόντων που αφορούν σε αλλαγές στο πρότυπο ζωής και οικογένειας, στην αποδυνάμωση παραδοσιακών θεσμών που αποτρέπουν την δημιουργία οικογένειας και την αύξηση των γεννήσεων. Σημαντικό τμήμα της κοινωνίας και κυρίως των νέων δεν εξασφαλίζει με τα σημερινά δεδομένα αξιοπρεπή διαβίωση. Ακόμα και αυτά τα μέτρα που κατά καιρούς εξαγγέλλονται και λαμβάνονται περιορίζονται συνήθως σε βραχυπρόθεσμα βοηθήματα που σε καμία περίπτωση δε μπορεί να αντισταθμίσουν το κόστος της δαπάνης που αφορά λόγου χάρη στην μόρφωση των παιδιών, τα πάγια έξοδά τους, το κόστος φροντίδας και υγείας, το κόστος στέγασης κλπ.

Δεύτερη αιτία μείωσης του πληθυσμού είναι η μετανάστευση. Η οικονομική κρίση εκτός από τις οικονομικές επιπτώσεις επιδείνωσε το φαινόμενο της «εκροής ανθρώπινου κεφαλαίου» (brain drain), δηλ. της εξερχόμενης μετανάστευσης μορφωμένων και εξειδικευμένων νέων ανθρώπων κυρίως σε χώρες της Ευρώπης, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Αμερικής και της Αυστραλίας, που αφαιρεί σημαντικό παραγωγικό και ανθρώπινο κεφάλαιο από τη χώρα. Από το 2010 μέχρι το 2021 έφυγαν από την Ελλάδα 592.000 άτομα, κυρίως μορφωμένοι νέοι. Το φαινόμενο έχει σοβαρές αρνητικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις όπως απώλεια εξειδικευμένου δυναμικού, σημαντικό δημοσιονομικό κόστος εκπαίδευσης, επιδείνωση του δημογραφικού και μείωση της ανταγωνιστικότητας, έλλειψη προσωπικού στις εγχώριες επιχειρήσεις και την εγχώρια οικονομία, υπονομεύοντας τη μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη. Οι λόγοι είναι λίγο-πολύ γνωστοί, οικονομικοί κυρίως, αλλά όχι μόνο: χαμηλοί μισθοί, εργασιακή ανασφάλεια, νεποτισμός και αναξιοκρατία, ευνοιοκρατία, απουσία επαγγελματικής προοπτικής, περιορισμένη

δυνατότητα εξέλιξης, αδιαφάνεια, γραφειοκρατία, πελατειακές σχέσεις, είναι μεταξύ άλλων οι σημαντικότεροι που μπορούμε να αναφέρουμε.

Οι συνέπειες του δημογραφικού προβλήματος είναι πολλαπλές, τόσο κοινωνικές όσο και οικονομικές. Αποτελεί απειλή για την οικονομία, την αγορά εργασίας, το ασφαλιστικό σύστημα. Μπορούμε να συνοψίσουμε τον αντίκτυπο του προβλήματος στα παρακάτω:

Οικονομικές Συνέπειες και συρρίκνωση εργατικού προσωπικού: Μείωση του ενεργού πληθυσμού ανδρών και γυναικών, που οδηγεί σε έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού αλλά και εργατικών χεριών, επιβραδύνοντας την οικονομική ανάπτυξη και μειώνοντας την ανταγωνιστικότητα. Η πιο άμεση συνέπεια της δημογραφικής αλλαγής είναι η συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού. Με λιγότερες γεννήσεις και τη συνεχιζόμενη εκροή νέων στο εξωτερικό (brain drain), ο αριθμός των ατόμων σε παραγωγική ηλικία (25-64 ετών) μειώνεται σταθερά. Μια μικρότερη δεξαμενή εργαζομένων οδηγεί αναπόφευκτα σε χαμηλότερη συνολική παραγωγή, περιορίζοντας το δυνητικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της χώρας. Η Τράπεζα της Ελλάδος σε έκθεσή της (2023) τονίζει ότι «η μείωση του πληθυσμού σε ηλικία εργασίας αποτελεί το σημαντικότερο διαρθρωτικό εμπόδιο για την επίτευξη υψηλών και διατηρήσιμων ρυθμών ανάπτυξης μακροπρόθεσμα».

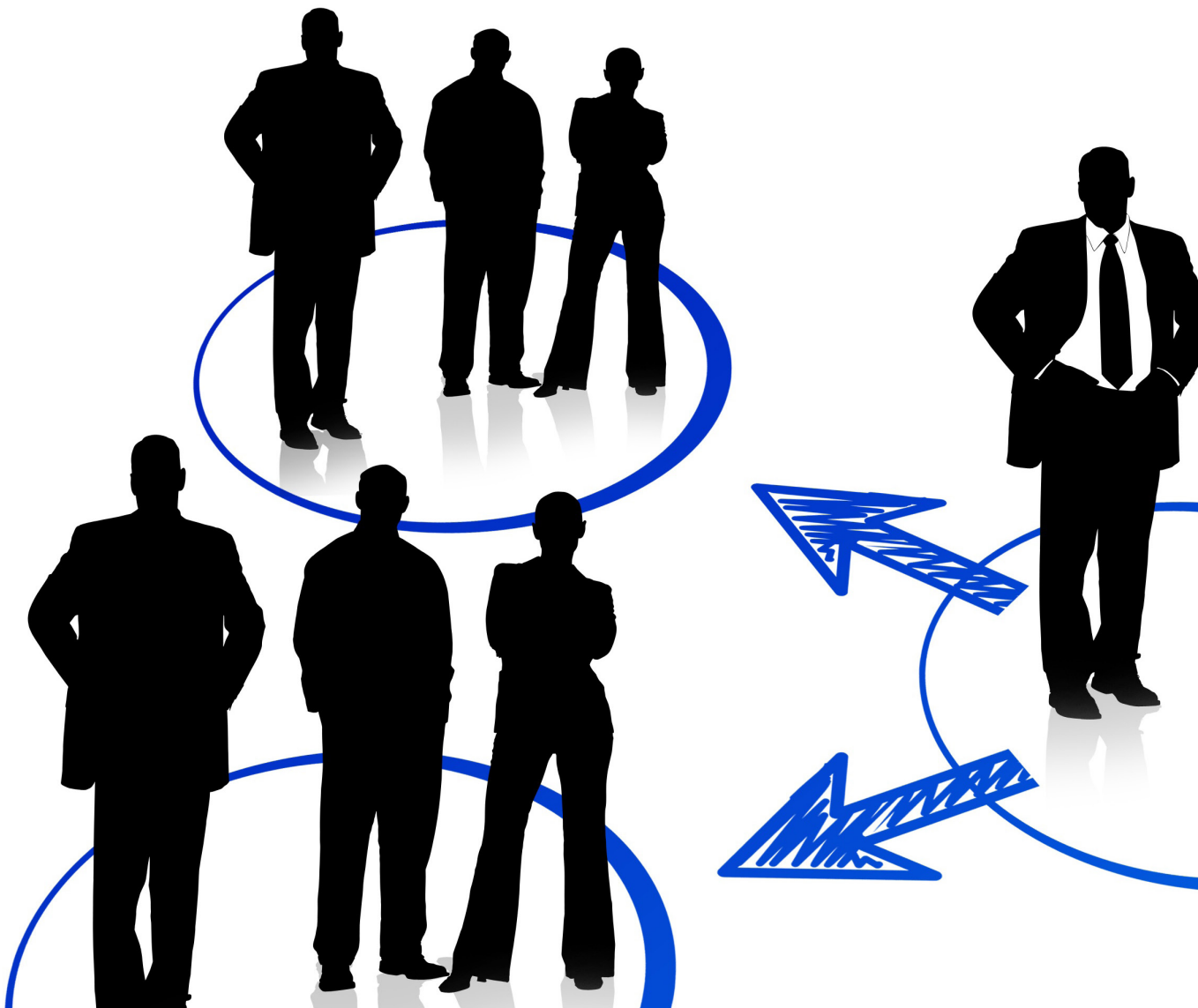
Συνέπειες στο Ασφαλιστικό και το Σύστημα Υγείας: Λιγότεροι εργαζόμενοι καλούνται να υποστηρίξουν περισσότερους συνταξιούχους, δημιουργώντας ασφυκτικές πιέσεις στο ασφαλιστικό σύστημα και στα δημοσιονομικά της χώρας. Η αναλογία του αριθμού των ασφαλισμένων προς τον αριθμό των συνταξιούχων στη χώρα μας διαμορφώνεται στο 1,7 προς 1 θέτοντας το συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας σε αδιέξοδο, δεδομένου ότι για να είναι βιώσιμο το σύστημα η αναλογία θα έπρεπε να είναι 4 εργαζόμενοι προς 1 συνταξιούχο. Εδώ εντοπίζεται η «ωρολογιακή βόμβα» του δημογραφικού προβλήματος. Το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα είναι διανεμητικού χαρακτήρα (pay-as-you-go), που σημαίνει ότι οι εισφορές των σημερινών εργαζομένων χρηματοδοτούν τις συντάξεις των σημερινών συνταξιούχων. Η βιωσιμότητά του εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη δημογραφική ισορροπία ανάμεσα στις δύο ομάδες. Η δημογραφική κρίση διαταράσσει ριζικά αυτή την ισορροπία.

Κοινωνικές Συνέπειες: Η γήρανση και η συρρίκνωση του πληθυσμού αλλοιώνουν την ίδια τη σύνθεση της κοινωνίας, δοκιμάζοντας την

ανθεκτικότητα της κοινωνικής συνοχής, διευρύνοντας το «χάσμα των γενεών» και την κοινωνική απομόνωση κρίσιμων ηλικιακών ομάδων (παιδιά και ηλικιωμένοι). Ως εκ τούτου απαιτείται σημαντική αναδιάρθρωση των κοινωνικών υπηρεσιών, αύξηση των υπηρεσιών φροντίδας παιδιών και ηλικιωμένων και σημαντικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ήδη από το 2015 παρατηρείται μια απότομη μείωση των σχολικών μονάδων σε όλη την επικράτεια (ιδίως στις περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Θράκης). Η εικόνα δεν είναι καλύτερη στη τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τα δημόσια πανεπιστήμια, κυρίως τα περιφερειακά, αδειάζουν. Μοντέλα δημογραφικών προβλέψεων εκτιμούν ότι οι εισακτέοι σε αυτά μπορεί να είναι έως και 35% λιγότεροι από τους σημερινούς εισακτέους στο άμεσο μέλλον, γεγονός που θα οδηγήσει αναμφισβήτητα στον ανασχεδιασμό του χάρτη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Περιφερειακές Ανισότητες: Ορισμένες περιοχές, ιδιαίτερα οι αγροτικές, κινδυνεύουν με ερήμωση λόγω της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης των νέων. Η έντονη αστυφιλία που παρατηρείται στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες συρρίκνωσε τον αγροτικό πληθυσμό από το 30% που ήταν το 1991 στο 10% το 2021. Περιοχές της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας βιώνουν δραματική μείωση του πληθυσμού τους, με πολλά χωριά να εγκαταλείπονται και να ερημώνουν, σχολεία - κυρίως πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης - να κλείνουν και βασικές υποδομές φροντίδας υγείας να υπολειπονται. Η δημογραφική κατάρρευση της περιφέρειας πυροδοτεί έναν φαύλο κύκλο κοινωνικού και οικονομικού μααρασμού της υπαίθρου.

Συμπερασματικά, το δημογραφικό πρόβλημα είναι εδώ, δεν είναι καινούργιο και είναι βαθιά ριζωμένο για πολλές δεκαετίες χωρίς να υπάρχει ένα Εθνικό Σχέδιο

Δράσης για την αντιμετώπισή του. Ο μετριασμός του προβλήματος και στη συνέχεια η αναγκαιότητα ανόρθωσης της δημογραφίας μας, αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση για της χώρα μας. Πρέπει ως Πολιτεία και ως Κοινωνία να πιστέψουμε ότι η επένδυση στην οικογένεια είναι η σπουδαιότερη και η καλύτερη επένδυση που μπορεί να γίνει στη χώρα μας με τη μακράν μεγαλύτερη απόδοση από οποιαδήποτε άλλη επένδυση σε βάθος χρόνου. Η αντιμετώπιση του προβλήματος πρέπει να είναι μέρος μιας ολιστικής, γενναίας, ολοκληρωμένης και μακροχρόνιας αντιμετώπισης με οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις που δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται με μεμονωμένα και βραχυπρόθεσμα μέτρα. Η Πολιτεία πρέπει να σταθεί αρωγός, κυρίως δίπλα στους νέους, αναπτύσσοντας ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την υλοποίηση πολιτικών με στόχο την προσαρμογή στις δημογραφικές εξελίξεις. Είναι επιτακτική ανάγκη η άμεση λήψη κατάλληλων και

γενναίων όπως αναφέρθηκε, μέτρων στήριξης του θεσμού της οικογένειας, στήριξης της μητρότητας και πατρότητας, και της εναρμόνισης μεταξύ της οικογενειακής, της προσωπικής και επαγγελματικής ζωής. Η γονεϊκότητα πρέπει να αποτελεί επιλογή αλλά και να είναι για τους νέους κοινωνική κανονικότητα, συνειδητή επιλογή ζωής που δεν αντιστρατεύεται τις προσωπικές τους φιλοδοξίες την πρόοδο τους και την επαγγελματική τους εξέλιξη. Πρέπει να μην αποτελεί τροχοπέδη, βάρος, φόβο, συμβιβασμό και καταπίεση. Δυστυχώς το δημογραφικό πρόβλημα είναι μια εθνική απειλή και πρέπει να αντιμετωπιστεί πριν να είναι πολύ αργά για τη χώρα μας.

Σημείωση: Ο Δρ Γεώργιος Γαλυφιανάκης είναι Αναπληρωτής Καθηγητής στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του ΕΛΜΕΠΑ, πρώην τραπεζικός-διευθυντής της Παγκρήτιας Τράπεζας, παντρεμένος και πολύτεκνος πατέρας 4 παιδιών.

